



Iran's non-adherence to the Berne Convention) in Terms of Literary and Artistic Rights)

بررسی دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن (از نظر حقوق ادبی و هنری)

Sulmaz Karimi

Master's student in private law, Islamic Azad University, Shiraz branch, Shiraz, Iran

سولماز کریمی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران

sulmaz225@gmail.com

Abstract

The provisions of the Berne Treaty support the rights of authors, and this support will encourage thinkers and intellectuals, and will cause the spread of culture and the advancement of science and technology within each country. The main advantage that can be used for a country in compliance with the Berne Treaty is that the works of its authors are automatically protected in all member countries of the treaty, and as a result, the authors benefit economically from the development of markets for their works. For years, the issue of Iran not joining the Berne Convention and the problems that will affect art have been discussed. Iran is currently using the law on the protection of the rights of authors, writers and artists, which was approved in 1969 to protect the rights of the author. The characteristic feature of this law is that the limits of its implementation are within the internal borders of the country. The issue of not respecting the author's right can be seen in almost all artistic and literary branches, and what is interesting is that they are also published with the permission of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. In this research, the reason for Iran's non-adherence to the Berne Convention in terms of literary and artistic rights has been investigated using a descriptive-analytical method.

Keywords: Berne Convention, Intellectual Property, Literary Property, Copyright, Iranian Law.

چکیده

مقررات معاهده برن حامی حقوق مؤلفان است و همین حمایت سبب تشویق متفکران و اندیشمندان و موجب گسترش فرهنگ و پیشرفت علوم و فنون در داخل هر کشور خواهد شد. امتیاز عمده قابل استفاده برای یک کشور در تبعیت از معاهده برن، این است که آثار پدیدآورندگانش به طور خودکار در تمامی کشورهای عضو معاهده حمایت می‌شوند و در نتیجه پدیدآورندگان از توسعه بازارها برای آثارشان نفع اقتصادی می‌برند. سال‌ها است که موضوع عدم پیوستن ایران به کنوانسیون برن و مشکلاتی که به واسطه‌اش گریبان هنر را خواهد گرفت، صحبت شده است. ایران در حال حاضر از قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان که در سال ۱۳۴۸ برای حفظ حقوق مؤلف تصویب کرده، استفاده می‌کند. وجه مشخصه این قانون هم این است که حدود اجرای آن در محدوده مرزهای داخلی کشور است. موضوع عدم رعایت حق مؤلف تقریباً در تمامی شاخه‌های هنری و ادبی به چشم می‌خورد و جالب آن که با مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز منتشر می‌شوند. در این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی دلیل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن از نظر حقوق ادبی و هنری مورد بررسی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: کنوانسیون برن، مالکیت فکری، مالکیت ادبی، کپی رایت، حقوق ایران.

Received: 2023/09/11 - Review: 2023/10/24 - Accepted: 2023/12/02

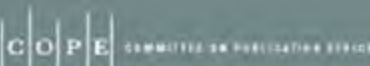
دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۱۱ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۲۴ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲

ارجاع:

کریمی، سولماز؛ (۱۴۰۲)، بررسی دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن (از نظر حقوق ادبی و هنری)، تمدن حقوقی، شماره ۱۶.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.



مقدمه

معاهده برن، اولین ضابطه جهانی برای حمایت از حقوق مالکیت فکری به شمار می‌رود. کشورهای متعددی (از جمله چین) برای حمایت از حقوق مؤلفان و هنرمندان به این معاهده بین‌المللی پیوسته‌اند. البته جمهوری اسلامی ایران تاکنون به عضویت این معاهده در نیامده است. در واقع، میان صاحب نظران در خصوص پیوستن یا نپیوستن به این معاهده اختلاف است. پیوستن به این معاهده، همانند پیوستن به هر توافقی، در کنار منافع آن، هزینه‌هایی را نیز به همراه دارد.

مسئله‌کپی‌رایت مدت‌هاست در محافل فرهنگی اقتصادی و مدیریتی ایران مطرح است، در طول سال‌ها و محافل مختلف، محققان از مناظر مهمی به موضوع نگاه کرده و توضیحات مهمی ارائه داده‌اند. اما به نظر می‌رسد در ایران موضع روشن و شفافی در ارتباط با دنیای خارج از مرزها وجود نداشته و در بسیاری از حوزه‌ها این مشکل وجود دارد. می‌توان گفت در بسیاری از معاهدات بین‌المللی که در سراسر دنیا جریان پیدا کرده است و الزام آور شده، در ایران نسبت به آن‌ها موضع شفاف و روشنی وجود ندارد یا به آن پیوسته یا هنوز در تلاطم پیوستن است و در آن تردید جدی وجود دارد. متأسفانه در ایران صرف‌نظر از مقوله مالکیت فکری، اساساً در بسیاری از حوزه‌های جهانی شدن امکان ورود به آن به راحتی امکان پذیر نیست؛ با وجود این که در بسیاری از موارد راهکارهایی نیز وجود دارد که دغدغه‌های متفکران را برطرف کند از جمله کنوانسیون برن که دغدغه‌های مطرح شده با مفاد آن قابل حل است.

در ایران قوانینی وجود دارد که شاید معادل کنوانسیون برن نباشد ولی خیلی هم از آن فاصله ندارد، اما

سوال پیش می‌آید که ما با آثار دیگر کشورها چه باید کنیم؟ مواردی که تاکنون درباره کنوانسیون برن مطرح شده است اقتصادی است و کسانی که در صنعت نشر و در اقتصاد فرهنگی کار می‌کنند شاید بهتر بتوانند بگویند که این موضوع چقدر صحت دارد؛ اما وقتی عمیق‌تر به موضوع نگریسته شود، این مسئله در بخش‌های مختلف اقتصادی که مطرح می‌شود، به گونه‌ای قابل حل است و در حوزه اقتصاد فرهنگ آفتدر مشکل زیاد نیست که خود را از مزایای این کنوانسیون محروم کنیم. الحاق و عضویت در کنوانسیون برن تابع سیاست بزرگتری است اما آنچه مسلم است ضرر مؤلفان، ناشران و کلیه دست‌اندرکاران حوزه ادب و هنر به رغم قوانین و محدودیت‌های موجود، در عضو نشدن بیشتر از عضویت است (صفایی، ۱۳۸۶، ۲۸). به جرئت می‌توان گفت پیوستن به کنوانسیون برن به‌عنوان تابعی از سیاست کلان کشور، چهره دیگری از ارتباط ایران با دنیا را نمایش می‌دهد و پیوستن یا نپیوستن ایران در این حوزه می‌تواند به‌عنوان مقدمه‌ای برای حضور سرمایه‌گذار خارجی باشد زیرا یکی از مهم‌ترین پیش‌نیازهای انتقال خدمات و تکنولوژی از کشورهای دیگر رعایت حقوق مالکیت فکری و اهمیت دادن به آن در قوانین کشور است.

در حقوق ایران قوانین چند گانه‌ای وجود دارند که خیلی از آن‌ها، از کنوانسیون برن دور نیستند، در اینجا مشخص می‌شود که دغدغه اصلی آثاری غیرایرانی است، بنابراین در بعد اصلی حقوق مؤلف و کپی‌رایت مشکلی وجود ندارد، مشکل این است که به دیگران چنین فرصتی داده نمی‌شود یا آن‌ها ادعایی کنند و در ایران رسیدگی شود. حقوق داخلی کامل است، آثاری که در ایران تولید می‌شود حقوق مادی و معنوی دارد اما وقتی خارج از ایران باشد، تنها از اتباع ایرانی حمایت می‌شود و هنرمندان خارجی نادیده گرفته می‌شوند (محمدزاده‌وادقانی، ۱۳۹۶، ۳۱).

عدم الحاق به کنوانسیون برن علاوه بر محرومیت از ویژگی‌های این کنوانسیون باعث محرومیت ایران از مزایای سازمان تجارت جهانی می‌شود که در تلاش برای عضویت آن هستیم، براساس قانون پیوستن به این نهاد باید ایران عضو کنوانسیون برن هم باشد و مفادی از آن قرارداد را نیز اجرا کند. ایران عضو سازمان مالکیت فکری است اما چون عضو کنوانسیون برن نیست، نمی‌تواند تأثیر قابل توجهی بگذارد. بنابراین، توجه به یافته‌های حقوق و اقتصاد می‌تواند برای سیاست‌گذاری در این حوزه مفید واقع شود. حقوق و اقتصاد همانند یک ترازو عمل می‌کند. یعنی، منافع پیوستن به کنوانسیون برن را در یک کفه و معایب آن را در کفه دیگر قرار می‌دهد. درنهایت، می‌توان تصمیم گرفت که کدام اقدام بهتر منافع ملی را

تأمین خواهد کرد. بنابراین در این پژوهش محقق به دنبال بررسی دلیل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن (از نظر حقوق ادبی و هنری) می‌باشد.

۱- کنوانسیون برن

آثار ادبی و هنری، در زمره دارایی‌های فکری مهمی هستند که با توجه به سهولت دسترسی افراد، کپی‌برداری و نشر غیرمجاز، حفاظت از آن‌ها دارای اهمیت بسیار زیادی است. همین عامل، موجب شده تا حفاظت از این آثار، تحت مفهوم «کپی‌رایت»، در دستور کار کشورهای مختلف قرار گیرد. در همین راستا، یکی از اولین توافقاته‌های بین‌المللی در حوزه مالکیت فکری نیز، معطوف به همین موضوع بوده که در سال ۱۸۸۶ میلادی (تتها سه سال پس از کنوانسیون پاریس)، تحت عنوان کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری، آغاز به کار نمود (شکری، ۱۳۹۷، ۷۱).

۱-۱- کنوانسیون برن و حق کپی‌رایت

کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری^۱ که معمولاً به اختصار، «کنوانسیون برن» نامیده می‌شود، یک توافقنامه بین‌المللی در زمینه حق کپی‌رایت و حفاظت از آثار هنری و ادبی است. این توافقنامه، برای نخستین بار در نهم سپتامبر ۱۸۸۶ میلادی و در شهر برن سوئیس به تصویب رسید. کنوانسیون برن، خاطر نشان می‌کند که آثار ادبی و هنری، «چگونه» مورد استفاده قرار می‌گیرند، توسط «چه کسانی» استفاده می‌شوند و «شرایط» این کار به چه صورت است. این کنوانسیون، یکی از قدیمی‌ترین توافقاته‌های بین‌المللی در زمینه کپی‌رایت بوده که برای حفاظت از آثار ادبی و هنری، ساختاری نظام‌مند و یکپارچه، در اختیار اعضاء قرار می‌دهد.

کنوانسیون برن، ناظر بر سه اصل بنیادین زیر است (کریم زاده، ۱۳۹۵، ۸۲): اول- اصل رفتار ملی: براساس این اصل، هرگونه حقوق کپی‌رایت که یکی از کشورهای عضو، برای هریک از اتباع خود تخصیص می‌دهد، برای تمامی افراد ساکن یا تبعه در دیگر کشورهای عضو نیز لازم‌الاجرا است؛ به عبارت دیگر، کشورهای امضاءکننده این توافق، ملزم هستند که آثار فکری، ادبی و هنری متعلق به افراد سایر کشورها را، همانند آثار افراد تبعه کشور خود، تحت حفاظت کپی‌رایت قرار دهند. دوم- اصل حمایت بدون قید و شرط: کنوانسیون برن، تأکید می‌کند که حفاظت از آثار ادبی و هنری، فارغ از

1- Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works

هرگونه قید و شرط رسمی و به صورت کاملاً خودکار، اعمال می‌گردد. بر این اساس، حق کپی‌رایت، به صورت خودکار و از زمان آفرینش و عرضه اثر ادبی یا هنری، اعطاء شده و برای برخوردارگی از این حقوق، لزومی به ثبت رسمی آن‌ها در کشورهای عضو نخواهد بود. سوم - اصل استقلال در حفاظت: حقوق اعطاء شده در کشورهای مختلف عضو کنوانسیون، مستقل از یکدیگر تلقی می‌شوند. این امر، بدین معنا است که بررسی آثار فکری و ادبی و اعطای حق کپی‌رایت در یک کشور، مستقل از حقوق اثر در کشور مبدأ است. (در مواردی که حفاظت از حقوق کپی‌رایت در یک کشور، طولانی‌تر از مدت زمان حفاظت در کشور مبدأ باشد، معمولاً پس از انقضای دوره زمانی در کشور مبدأ، حفاظت در کشور دیگر نیز پایان می‌پذیرد. ماده ۷ این معاهده، بیان می‌دارد: «در صورتی که قانون ملی آن کشور، خلاف این را مقرر دارد، مدت حمایت از یک اثر در آن کشور، نباید از مدت حمایت از آن در کشور مبدأ، طولانی‌تر باشد.» این قاعده، به نام «قاعده مدت کوتاه‌تر» شناخته می‌شود.

علاوه بر ایجاد یک نظام رفتاری مشابه و یکسان در تمامی کشورهای عضو، کنوانسیون برن، اعضای خود را ملزم می‌کند تا حداقلی از استانداردها را در قوانین کپی‌رایت خود وارد نمایند. استانداردهای حداقلی فوق، در بندهای اول تا بیستم این توافقنامه تشریح شده‌اند که ناظر بر موارد زیر است (کریم زاده، ۱۳۹۵، ۸۵): حق ترجمه؛ حق تنظیم و تطبیق آثار؛ حق اجرای آثار عمومی به صورت دراماتیک و موزیکال؛ حق موزون خوانی^۲ عمومی آثار ادبی؛ حق برقراری ارتباطات عمومی و اجرای چنین آثاری؛ حق پخش آثار؛ حق بازتولید آثار در هر نوع یا فرم دلخواه؛ حق استفاده از اثر به عنوان مبنایی برای یک اثر سمعی و بصری، حق پخش، اجرای عمومی و یا برقراری ارتباط با مردم به صورت صوتی و تصویری.

طبق این معاهده، کلیه آثار ادبی و هنری، به غیر از آثار عکاسی و کارهای سینمایی تا حداقل پنج سال پس از مرگ پدیدآورنده، تحت حمایت قرار دارند. البته کشورهای عضو، این امکان را دارند که این زمان را بنا به قوانین ملی خود، طولانی‌تر نمایند (اصل استقلال). در خصوص آثار هنری کاربردی و عکاسی، مدت حمایت برابر با بیست و پنج سال از زمان آفرینش اثر است. این زمان، برای آثار سینمایی برابر با پنج سال است که از زمان به نمایش درآمدن اثر، آغاز می‌گردد. گفتنی است که بنابر قوانین و حقوق کپی‌رایت، پدیدآورنده اثر، علاوه بر حقوق مادی حاصل از آفرینش اثر فوق، از حقوق اخلاقی^۳ نیز برخوردار می‌گردد که بیشتر ناظر بر

2- Recite

3- Moral Rights

حق نویسندگی، حق اعتراض به هرگونه تحریف و تغییر شکل اثر و سایر اقدامات ناخوشایندی است که می‌تواند برای شهرت و اعتبار نویسنده یا صاحب اثر، زیان‌آور باشد (کریم زاده، ۱۳۹۵، ۹۱).

۱-۲- اعضای کنوانسیون برن

تاکنون، یکصد و هفتاد و هفت کشور به عضویت کنوانسیون برن در آمده‌اند. حلقه اولیه کشورهای امضاء کننده این توافقنامه، متشکل از کشورهای بلژیک، فرانسه، آلمان، ایتالیا، اسپانیا، سوئیس، تونس و انگلستان بوده که از تاریخ پنجم دسامبر ۱۸۸۷ میلادی (زمان اجرایی شدن کنوانسیون برن)، به آن پیوستند. نکته جالب توجه، حضور کشور آفریقای تونس در میان اولین کشورهای عضو کنوانسیون برن است. از آخرین کشورهایی نیز که به این توافقنامه پیوسته‌اند، می‌توان به افغانستان (ژوئن ۲۰۱۸ میلادی)، برونیدی (آوریل ۲۰۱۶ میلادی)، جزایر کوک (اوت ۲۰۱۷ میلادی)، کریباتی (ژانویه ۲۰۱۸ میلادی)، کویت (دسامبر ۲۰۱۴ میلادی) و ترکمنستان (می ۲۰۱۶ میلادی) اشاره نمود. ایالات متحده آمریکا و چین نیز، به ترتیب در مارس ۱۹۸۹ میلادی و اکتبر ۱۹۹۲ میلادی، به کنوانسیون برن پیوسته‌اند (قاسمی، ۱۳۸۵، ۱۴۵).

گفتنی است که ایران تاکنون به این کنوانسیون پیوسته و این امر، موافقان و مخالفان خاص خود را دارد. از یک سو، موافقان پیوستن ایران به این کنوانسیون، آن را مقدمه‌ای برای پیوستن به سازمان تجارت جهانی^۴ و بهره‌مندی از منافع آن می‌دانند (مطابق با موافقتنامه تریپس^۵ به‌عنوان یکی از ملزومات پیوستن به سازمان تجارت جهانی، کشورهای عضو می‌بایست بخش‌هایی از مفاد کنوانسیون برن که در ماده ۹ موافقتنامه تریپس آمده است را رعایت نمایند) و از سوی دیگر، مخالفان بر این نکته تأکید دارند که ایران از کشورهای مصرف‌کننده محتوای ادبی و هنری در سطح جهان بوده و پیوستن به کنوانسیون برن، می‌تواند هزینه‌های فراوانی را به مردم و فرآیند توسعه علمی و فرهنگی کشور تحمیل نماید (قاسمی، ۱۳۸۵، ۱۴۷).

۱-۳- تغییر و تکامل کنوانسیون برن

کنوانسیون برن، به دفعات مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفته که از آن جمله، می‌توان به اصلاحات پاریس (۱۸۹۶ میلادی)، برلین (۱۹۰۸ میلادی)، برن (۱۹۱۴ میلادی)، رم (۱۹۲۸ میلادی)، بروکسل (۱۹۴۸ میلادی)، استکهلم (۱۹۶۷ میلادی) و پاریس (۱۹۷۱ میلادی) اشاره نمود. یکی از مهم‌ترین اصلاحات انجام گرفته در مفاد این تفاهم‌نامه، موضوع الحاق کشورهای در حال توسعه است که برای نخستین بار، در

4- WTO

5- TRIPS

اجلاس استکهلم مطرح گردید. پس از بحث و بررسی‌های فراوان، در سال ۱۹۷۱ میلادی، مقرراتی به نفع کشورهای در حال توسعه به کنوانسیون برن افزوده شد که با توجه به پیش‌بینی استاندارد حداقلی حق تکثیر، تسهیلات خاصی برای کشورهای در حال توسعه، در مورد ترجمه و تکثیر آثار دارای مبدأ خارجی لحاظ گردید (قاسمی، ۱۳۸۵، ۱۴۵).

۱-۴- کنوانسیون جهانی کپی‌رایت

اگرچه کنوانسیون برن، به‌عنوان یکی از اولین کنوانسیون‌های بین‌المللی در حوزه مالکیت فکری محسوب می‌شود، اما در سال‌های ابتدایی آغاز به کار آن، دو ضعف اساسی وجود داشت: عدم فراگیری کامل که دلیل عمده آن، عدم عضویت ایالات متحده آمریکا و اتحاد جماهیر شوروی و بسیاری از کشورهای آسیایی و آفریقایی بود؛ به دلیل حمایت‌های گسترده از حقوق مؤلف، برخی از کشورها از الحاق به آن خودداری می‌کردند. این دو عامل، موجب شد تا در سال ۱۹۵۲ میلادی، کنوانسیون تحت عنوان کنوانسیون جهانی کپی‌رایت، ذیل یونسکو تشکیل گردد. هدف از راه‌اندازی کنوانسیون جهانی کپی‌رایت، جذب کلیه کشورها به‌ویژه ایالات متحده آمریکا، از طریق کاهش حمایت‌های حداقلی پیش‌بینی شده در کنوانسیون برن و ارائه یک حفاظت بین‌المللی کپی‌رایت در مقیاس جهانی بود. کنوانسیون جهانی کپی‌رایت، از اهداف سازمان ملل متحد الهام گرفته و متن آن، مستقل از کنوانسیون برن است. مفاد این کنوانسیون، در سال ۱۹۷۱ میلادی مورد بازبینی قرار گرفت (شاکری، ۱۳۹۳، ۳۴).

۱-۵- کنوانسیون برن و کشورهای در حال توسعه

کشورهای مختلف، در راستای رفع موانع و چالش‌های توسعه‌ای خود، سعی در به‌کارگیری آثار فکری اندیشمندان بزرگ جهان در حوزه‌های مختلف دارند و به همین جهت، تلاش‌هایی را برای انتقال هرچه بهتر این آثار، صورت می‌دهند. در حوزه آثار ادبی و هنری، این موضوع در کنفرانس عمومی یونسکو در سال ۱۹۶۶ میلادی مطرح گردید و پیشنهاد شد که شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورهای جهان سوم، به منظور پیوستن این کشورها به کنوانسیون برن، در نظر گرفته شود. در اجلاس استکهلم، این موضوع به صورت دقیق‌تر مورد بررسی قرار گرفت و مقرر گردید که آثار علمی و فرهنگی مرتبط با امور آموزشی و تحقیقات، با پرداختن حق‌التألیف منصفانه به صاحبان این آثار، بدون محدودیت کپی‌رایت، در

اختیار کشورهای درحال توسعه (برای ترجمه و تکثیر) قرار گیرد. درنهایت در سال ۱۹۷۱ میلادی، یک الحاقیه تحت عنوان «ضمیمه کنوانسیون برن»، در پاریس به تصویب رسید که از سال ۱۹۷۴ میلادی، قابلیت اجرایی یافت. این ضمیمه، دارای شش ماده است که در مجموع، کمک به کشورهای درحال توسعه از طریق دریافت مجوز اجباری برای ترجمه آثار فکری مؤلفان کشورهای توسعه یافته را هدف قرار می‌دهد (زرکلام، ۱۳۸۷، ۲۵).

بنابر ماده نخست این ضمیمه، کشوری درحال توسعه محسوب می‌شود که از نظر شرایط اقتصادی، نیازهای فرهنگی و اجتماعی و...، با خصوصیات، ویژگی‌ها و ضوابط مورد تأیید مجمع عمومی سازمان ملل متحد، همخوانی داشته باشد؛ به عبارت دیگر، سازمان ملل متحد، آن کشور را به‌عنوان یک کشور درحال توسعه بداند و کشور مذکور نیز بپذیرد که جزئی از کشورهای درحال توسعه است (یک کشور ممکن است خود را توسعه یافته دانسته و نخواهد از مزایای این ضمیمه بهره‌مند شود).

مهم‌ترین امتیاز ضمیمه معاهده برن برای کشورهای درحال توسعه، صدور مجوز اجباری ترجمه و یا تکثیر اصل آثار فکری مورد حمایت است که البته شرایطی برای آن پیش‌بینی شده است. برای مثال: گذشتن سه سال یا بیشتر از تاریخ اولین انتشار اثر، مشروط بر این که اثر مزبور به زبان کشور متقاضی ترجمه نشده و یا اصل اثر مزبور، در آن کشور تکثیر یا منتشر نگردیده باشد. در این صورت، اعطای مجوز اجباری، شش ماه بعد از انقضای مدت مزبور، امکان‌پذیر است؛ مجوز اجباری، منحصرأً برای استفاده آموزشی، تحقیقاتی یا دانشگاهی صادر خواهد شد و نباید جنبه تجاری، سودجویی، کسب درآمد و تجارت داشته باشد؛ بی‌نتیجه ماندن تلاش برای کسب اجازه از مؤلف یا صاحب اثر فکری؛ یعنی اخذ مجوز اجباری از یک کشور، در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که متقاضی کسب مجوز، اعم از مترجم یا ناشر کشور درحال توسعه، برای یافتن مؤلف و دارنده امتیاز نشر کشور متبوع آن‌ها، تلاش کافی به عمل آورده و به نتیجه نرسیده باشد (ممکن است، مذاکرات به دلایل اقتصادی و تجاری متعارف، بی‌ثمر مانده باشد)؛ عدم آمادگی ناشر در مدت معین، برای عرضه اثر درخواستی به زبان اصلی یا به زبان متقاضی، به قیمت معادل قیمت تمام شده در کشور متقاضی (مدت مزبور در امور آموزشی و پژوهشی، یک سال و در سایر موارد، سه تا هفت سال پیش‌بینی شده است)؛ تضمین ترجمه صحیح و دقیق متن اثر، به موجب قوانین داخلی کشور متقاضی ترجمه؛ رعایت حقوق معنوی و ذکر نام مؤلف در تمامی نسخه‌های تکثیر یا ترجمه شده؛ تعهد عدم صدور نسخه‌های ترجمه یا تکثیر شده به کشورهای دیگر، مگر برای اتباع کشور متقاضی

که در کشور دیگر اقامت دائم یا موقت دارند (آثار ترجمه شده به زبان‌های انگلیسی، اسپانیایی یا فرانسه مشمول این ممنوعیت نخواهند بود).

۲- مزایای ادبی و هنری الحاق به کنوانسیون برن

اساساً این کنوانسیون برای حمایت از مؤلفان و هنرمندان شکل گرفت. بنابراین، هر کشوری با عضویت در این کنوانسیون می‌تواند از مؤلفان و هنرمندان خود حمایت کند. اما کشوری که عضو کنوانسیون برن نیست، محل مناسبی برای فعالیت هنرمندان و مؤلفانی با گستره دید جهانی نیست. با عضویت در این کنوانسیون، هنرمندان یک کشور، برای کسب حمایت‌های قانونی، نیازی به رفتن به دیگر کشورها ندارند. لذا کشور عضو معاهده، حریم امن مؤلفان و هنرمندان خواهد شد (بدخش، ۱۳۹۶، ۴۶). از سوی دیگر، پیوستن به سازمان تجارت جهانی، الزاماتی دارد. پیوستن به این سازمان، نیازمند پذیرش قواعد و مقررات ارائه شده از سوی آن است. یکی از مهم‌ترین مقررات در این خصوص، کنوانسیون برن است. نمی‌توان عضو سازمان تجارت جهانی بود، اما به آثار و صنعت نشر در دیگر کشورها احترام نگذاشت. ورود به بستر تجارت جهانی، پذیرش قواعد و احکامی جهانی را می‌طلبد (بدخش، ۱۳۹۶، ۵۰).

حسن دیگر پیوستن به کنوانسیون برن آن است که مترجمین و صنایع نشر تقویت می‌شوند. مترجمین و صنایع داخلی باید با طرف خارجی وارد مذاکره شوند. اجازه نسخه‌برداری یا ترجمه اثر را کسب کنند و به طور قانونی به تکثیر اثر بپردازند. بنابراین، شخصی که این اجازه را تحصیل می‌کند حقوق و مزایای متعددی را به دست خواهد آورد. از جمله این که می‌تواند ناشرین و مترجمین غیرقانونی را تحت پیگرد قرار دهد. پس، پذیرش کنوانسیون برن، بهترین راهکار برای سودآوری صنایع نشر قانونمند است (میرحسینی، ۱۳۹۵، ۶۷). همین موضوع دو اثر مثبت دیگر را هم به همراه دارد. اولاً؛ صنایع نشر مجبور خواهند شد تا سیاست‌های خود را با استانداردهای ناشرین خارجی هماهنگ کنند. نتیجه آن خواهد بود که از مترجمین معتبر استفاده خواهند کرد و کیفیت آثار ترجمه‌ای بالا خواهد رفت. ثانیاً؛ حقوق استفاده کنندگان و خریداران این آثار نیز رعایت می‌شود. خریداران آثار می‌توانند به بهترین و قابل اعتمادترین ترجمه یک اثر دست یابند. به نوعی تضمین کیفیت یک اثر و ترجمه آن، با اجازه نشر آن گره می‌خورد (میرحسینی، ۱۳۹۵، ۶۸). حتی محدود شدن برخی ناشران در استفاده از آثار خارجی، ضرورتاً آثاری منفی را به دنبال ندارد. آن دسته از ناشرینی که امکان استفاده از آثار خارجی را ندارند، به سمت آثار داخلی گرایش خواهند یافت. همین موضوع اگر با استفاده از ابزارهای مناسب هدایت شود، شکوفایی صنعت نشر آثار داخلی را در پی دارد.

پیوستن به کنوانسیون برن، همانند پذیرش هر کنوانسیون دیگری، نظم داخلی را به نفع نظامی جهانی تغییر می‌دهد. پذیرش کنوانسیون به نوعی فرصت استفاده از تجربیات دیگر کشورها را فراهم می‌آورد. همین موضوع، بستر را برای فراهم شدن مقرراتی جهان شمول آماده می‌کند. بنابراین، به روز شدن و همگام شدن مقررات داخلی با دیگر کشورها، از مزایای پیوستن به این کنوانسیون است. پذیرش کنوانسیون برن در مقطع زمانی خاصی، می‌تواند مزایای بیشتری را برای کشور به دنبال داشته باشد. زمانی کشور می‌تواند درخصوص نحوه اعمال مفاد کنوانسیون چانه زنی کند که ورودش اختیاری باشد. بنابراین، اگر زمان سپری شود و عملاً کشور مجبور به پذیرش کنوانسیون شود، چنین امکانی به سختی قابل تصور است. با رشد فناوری و استفاده از ابزارهای فنی برای جلوگیری از تکثیر غیرقانونی، ادامه این وضعیت دشوار خواهد بود. پیش‌بینی می‌شود در آینده نزدیک، تکثیر غیرقانونی برخی آثار تقریباً غیرممکن یا با هزینه گزاف همراه شود (محمدزاده‌وادقانی، ۱۳۹۶، ۸۰).

۳- دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن

۳-۱- عدم وجود صنعتی به نام فرهنگ

یکی از دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن، فقدان صنعت فرهنگ است. تا سال ۱۳۸۶ نگرش این بود که یارانه پرداخت می‌شود تا تعدادی اثر فرهنگی منتشر شود. از سال ۱۳۸۶ مقرر گردید که قانون یکپارچه و جامع تصویب شود، اما هنوز نشده است. بانک‌ها در ایران، کسب‌وکار فرهنگی را به‌عنوان فعالیتی که بتوان براساس آن وام اعطاء کرد، نمی‌شناسند. فعالیت فرهنگی نمی‌تواند وارد بورس شود؛ بنابراین سیاست غیررسمی این است که در ایران صنعت فرهنگ وجود نداشته باشد؛ هرچند اقداماتی برای ترویج کتاب‌خوانی انجام می‌شود. در نتیجه به کپی‌رایت نیازی نداریم. از سوی دیگر در شرایط تحریم وقتی نمی‌توان عوایدی از کسب‌وکار داشت، پیوستن به کنوانسیون برن فایده‌ای ندارد. اگر شرایط اقتصادی نرمال شود، تنها دلیل برای پیوستن به کنوانسیون برن، نداشتن صنعت فرهنگ در ایران است؛ بنابراین عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن فقط به زیان تولیدکننده داخلی است، زیرا محصول داخلی نمی‌تواند با محصول خارجی که با قیمت پایین ارائه می‌شود، رقابت کند، در نتیجه تولیدکنندگان یکی پس از دیگری شکست می‌خورند.

۲-۳- عدم آمادگی ذهنی جامعه برای قبول کنوانسیون برن

یکی دیگر از دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن، عادت‌های فکری مردم در استفاده و دانلود رایگان متون و برنامه‌ها است. به همین دلیل تغییر عادت و پرداخت بها برای نرم‌افزارها بسیار دشوار خواهد بود. اگر روزی قرار باشد که ایران به کنوانسیون برن پیوندد، شرایط قبولش برای جامعه بسیار دشوار است. از سوی دیگر در شرایط تحریم پیوستن به این کنوانسیون باعث می‌شود یک سری قیدوبندهایی به عملکرد مصرف‌کنندگان داخل اضافه گردد. موضوع دیگر عادت کاربری و استفاده مردم از امکانات رایگان است. به این دلیل که قیمت محصولات خارجی، نسبت به محصول داخلی به دلیل رعایت نکردن کپی‌رایت پایین‌تر است، تولیدکنندگان ایرانی نمی‌توانند با بازار جهانی رقابت کنند. تولیدکنندگان انتظار دارند، قیمت محصولات بیشتر شود و بتوانند با بازار جهانی رقابت کنند؛ بنابراین پیچیدگی‌هایی مطرح است که مانع تصمیم‌گیری روشن شده است.

۳-۳- عدم آگاهی لازم صاحبان آثار ادبی و هنری

شاید مهم‌ترین و اساسی‌ترین دلیل، نبود مطالبات صاحبان آثار مختلف و عدم آگاهی لازم آنان از حقوق خود بوده است. همان‌طور که پیش‌تر بیان شد قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است که به صورت مسکوت وجود دارد و حقوق ذی‌نفعان در این بخش پیش‌بینی شده است؛ لکن باید افرادی باشند که به قانون آشنایی داشته باشند و به دادگاه‌های ذی‌صلاح مراجعه کنند که متأسفانه به دلیل نبود آگاهی از قوانین موجود، این کار کمتر صورت گرفته است؛ به عبارت دیگر نقض حقوق معنوی و مادی پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری، جرم خصوصی است. بدین معنا که رسیدگی به این نوع جرائم با شکایت شاکی خصوصی شروع و با گذشت وی متوقف می‌شود.

۳-۴- ایرادات فقهی

دلیل دیگر مربوط به ایراداتی است که برخی از فقها به موضوع حق شرعی مالکیت فکری و معنوی داشته و دارند. برخی از فقها معتقدند: «آنچه که معروف به حق طبع نزد افراد است؛ حق شرعی به شمار نمی‌آید و زائل نمودن سلطه مردم بر اموال شان بدون این که شرط و عقدی در بین باشد جایز نیست و مجرد نوشتن جمله «حق چاپ و تقلید محفوظ است» حقی به وجود نمی‌آورد و التزام دیگران را به دنبال ندارد. پس افراد می‌توانند آن را چاپ و تقلید نمایند و کسی نمی‌تواند آن‌ها را از این کار منع کند. برخی دیگر از فقها نیز دیدگاه‌های متفاوتی ارائه داده‌اند. مثلاً برخی از فقها معتقدند حق طبع، تألیف، اختراع و مانند آن

یک حق شرعی و قانونی است و از نظر اسلام باید به آن احترام گذاشت (کاظمی و حسنی، ۱۴۰۰، ۹۱).

۳-۵- دغدغه‌های اجتماعی، اقتصادی و حقوقی

از نظر نگارنده کنوانسیون برن، نهاد مادر و اصلی مالکیت فکری و هنری است، مسئله دنیا دیگر به هیچ عنوان این کنوانسیون نیست، مقررات جدیدتری آمده است که به دنبال آن هستند و بیشتر کشورهای دنیا عضو کنوانسیون برن بوده‌اند، اما ایران از کشورهای غریبی است که عضویت این اتحادیه را نپذیرفته است. مخالفان دلایل اجتماعی، اقتصادی و حقوقی را بیان می‌کنند. اما این دغدغه وجود دارد که ایران تعهدات قراردادهای سنگین را برای استفاده از این آثار باید بپذیرد اما کنوانسیون تنها به فکر منافع پدیدآورندگان نیست و همزمان به منافع عمومی نیز دقت می‌کند و در الحاقات قانون نیز موارد دیگر در نظر گرفته شده است، بنابراین نباید این نگرانی وجود داشته باشد که محرومیت‌هایی به وجود بیاید. ناشران بسیاری این مطالبه و دغدغه را دارند که آثارشان در کشورهای مختلف معرفی شود اما وقتی ما عضو کنوانسیون نباشیم، حقوق آن‌ها نقض می‌شود و محدودیت‌هایی به وجود می‌آید، به نظر می‌رسد عضویت در کنوانسیون بیشتر مورد حمایت پدیدآورندگان است اما سرمایه گذاران نگاه دیگری دارند.

یکی از مهم‌ترین دلایل نبودن به کنوانسیون موضوعات سیاسی بوده است که از آثار کشورهای متخاصم نیز باید حمایت شود اما براساس ماده ۱۷ کنوانسیون، ایران می‌تواند اختیارات لازم را در نظر گرفته و از گردش این آثار در کشور جلوگیری کند. قوانین ایران در زمان خود مترقی بوده است اما امروز دیگر پاسخگو نیست.

۳-۶- ایجاد تنش در صنعت نشر

یکی دیگر از دلایل عدم الحاق ایران به کنوانسیون برن، فشارهایی است که به صنعت نشر وارد خواهد شد. صنعت چاپ و نسخه‌برداری در ایران، بدون توجه به حقوق پدیدآورندگان خارجی آثار شکل گرفته است. آثار نویسندگان خارجی بدون اجازه آنان در ایران ترجمه و به چاپ می‌رسد. فیلم، موسیقی، برنامه‌های رایانه‌ای و دیگر آثار هنری، بدون اجازه پدیدآورندگان آن‌ها تکثیر و منتشر می‌شوند. با پذیرش کنوانسیون برن، تمامی این امور متوقف خواهند شد. کسب اجازه از پدیدآورندگان خارجی، هزینه زیادی را برای ناشران ایرانی به همراه دارد. بدین ترتیب، هزینه تمام شده چاپ و نشر آثار خارجی بسیار بالا خواهد رفت. همین موضوع می‌تواند دسترسی به محتوای به روز را دشوار سازد و رشد علم در کشور را محدود سازد (بدخش، ۱۳۹۶، ۵۹).

از سوی دیگر، در حال حاضر، بسیاری از مردم از نسخه‌های غیرقانونی آثار خارجی استفاده می‌کنند. این موضوع در استفاده از برنامه‌های رایانه‌ای بسیار قابل توجه است. امروزه، با وجود نسخه‌برداری غیرقانونی از برنامه‌های خارجی، هنوز شرایط استفاده فراگیر از آن‌ها فراهم نشده است. شرایط اقتصادی مانع دسترسی بسیاری از اقشار جامعه به این برنامه‌ها شده است. حال، تصور کنید که با پیوستن به این کنوانسیون، وضع چگونه خواهد شد؟ ارزش پول ملی نسبت به ارزهای خارجی بسیار پایین آمده است. بنابراین، حتی استفاده از نرم افزارهای رایج برای راه اندازی سیستم رایانه‌ای، هزینه‌های هنگفتی را به دنبال دارد. حتی فارغ از هزینه‌های فوق، پیوستن به کنوانسیون برن، صنعت نشر کشور را با صنایع دیگر کشورها پیوند می‌دهد. این امر خود از مسائلی ذاتی است که در عصر جهانی شدن با آن مواجه خواهیم بود. اما مسئله اصلی آن است که در شرایط تحریمی، وضعیت فعالیت در صنعت نشر چگونه خواهد بود. بنابراین، یکی از مسائلی که در این حوزه مطرح می‌شود، آسیب پذیری صنعت نشر و وابستگی آن خواهد بود. در این شرایط، تحریم شدن کشور موجب ورود آسیب جدی به صنعت نشر خواهد شد. در پی آن، استفاده مردم از این محصولات نیز بسیار دشوار و هزینه بر خواهد شد.

۳-۷- عدم وجود سازوکار مالی مناسب

از معایب و نارسایی‌های دیگری که مطرح می‌شود، عدم وجود سازوکار مالی مناسب، برای انجام این مبادلات است. به همین دلیل، مبادلات تجاری در این حوزه و ارتباط شرکت‌های داخلی و خارجی با نواقصی همراه خواهد بود

نتیجه

سال‌ها است که موضوع عدم پیوستن ایران به کنوانسیون برن و مشکلاتی که به واسطه‌اش گریبان هنر را خواهد گرفت، صحبت شده است. ایران در حال حاضر از قانونی که در سال ۱۳۴۸ برای حفظ حقوق مؤلف تصویب کرده، استفاده می‌کند. در سال ۱۳۴۸ قانونی وضع شد که حمایت از کپی‌رایت و ترجمه را در برمی‌گیرد. وجه مشخصه این قانون هم این است که حدود اجرای آن در محدوده مرزهای داخلی کشور است. به عبارتی قانون مذکور، حقوق مؤلفان داخل کشور را به رسمیت می‌شناسد و نسبت به صاحبان آثار در خارج از کشور الزامی ندارد. برای پیوستن ایران به کنوانسیون برن، نگرانی‌هایی وجود دارد. برخی معتقد هستند که اگر به قانون کپی‌رایت بپیوندیم، این می‌تواند برای کشور مشکل‌زا باشد چراکه باید از قوانین مصوب آن پیروی کنیم. برای این که مشکلی در زمینه پیوستن به قانون کپی‌رایت

پیش نیاید، می توان به شکل ساده تر و در قالب قانونی ملی، کپی رایت را بپذیریم. این امر باعث می شود هر زمان احساس کردیم مشکلی در زمینه پذیرش کپی رایت داریم، قانون را تغییر بدهیم. به این ترتیب موضوعات متناقض که در این زمینه وجود دارد، منتفی می شود و می توانیم رعایت حقوق مؤلف یا کپی را جنبه کامل تری بدهیم.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- بدخش، سعید، ۱۳۹۶، **مالکیت ادبی هنری**، چاپ اول، تهران، انتشارات مشور سمیر.
- زرکلام، ستار، ۱۳۸۷، **حقوق مالکیت ادبی و هنری**، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- شاکری، زهرا، ۱۳۹۳، حمایت عاری از تشریفات با تأکید بر کنوانسیون برن، نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری ایران و امریکا، **مطالعات حقوق تطبیقی**، شماره ۵.
- شگری، سمانه، ۱۳۹۷، الزامات پیوستن ایران به کنوانسیون برن، **دومین همایش بین المللی فقه و حقوق، و کالت و علوم اجتماعی**.
- صفایی، سیدحسین، ۱۳۸۶، **حقوق مدنی و حقوق تطبیقی**، چاپ دوم، تهران، انتشارات میزان.
- قاسمی، محسن، ۱۳۸۵، سیر تحول حقوق مؤلف در جامعه بین المللی، **مجله حقوقی مرکز امور حقوقی بین الملل**، شماره ۳۵.
- کریم زاده، الناز، ۱۳۹۵، **قوانین و مقررات حقوق مالکیت فکری (ملی و بین المللی)**، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل.
- کاظمی، علی و حسینی، علیرضا، ۱۴۰۰، **الحاق ایران به کنوانسیون برن و تأثیر آن بر حقوق مالکیت فکری در ایران**، چاپ اول، تهران، انتشارات آوا.
- محمدزاده وادقانی، علیرضا، ۱۳۹۶، **برگردان نو و برداشتی از مواد معاهده برن سند پاریس ۱۹۷۱**، چاپ اول، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- میرحسینی، حسن، ۱۳۹۵، **فرهنگ حقوق مالکیت معنوی**، چاپ سوم، تهران، انتشارات میزان.